

מסר בין השמשות הרב מואיז נבון

משנה מסכת אבות פרק ה משנה ו

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן [1] פי הארץ [2] ופי הבאר [3] ופי האתון [4] והקשת [5] והמן [6] והמטה [7] והשמיר [8] והכתב [9] והמכתב [10] והלוחות. ויש אומרים אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה:

פי הארץ - לבלוע קורח ועדתו: [רעמ"ב]

פי הבאר - בארה של מרים שהיתה הולכת עם ישראל במדבר בכל המסעות... [רעמ"ב]

פי האתון - של בלעם [במדבר כ"ב כ"ח] ויפתח ה' את פי האתון: [ר"י]

הקשת - "את קשתי נתתי בענן" [ברא' ט: יג]: [ר"י]. לאות ברית שלא יהיה עוד מבול: [רעמ"ב]

המן - שירד לישראל ארבעים שנה במדבר: [רעמ"ב]

המטה - של משה אשר עשה בו את האותות: [ר"י].

השמיר - הוא בעל חיים קטן, ינסר האבנים הגדולות בעוברו עליהן, ובו בנה שלמה המקדש. [רמב"ם]

הכתב - התורה שהיתה כתובה לפני הש"י מששת ימי בראשית באש שחורה על גבי אש לבנה: [ר"י]

הכתב - צורת האותיות שהיו חקוקים בלוחות: [רעמ"ב]

המכתב - שהיו נקראים מכל הארבעה צדדים: [רעמ"ב]

הלחות - לוחות האבן הראשונים שכתוב בהם, שהיו מעשה אלהים (שמות לב, טז): [רשב"ץ]

~ מה הצורך בזה ולמה דברים אלו ~

דרך חיים [מהר"ל מפראג] על אבות פרק ה משנה ו

... הושם בטבע הדברים שנבראו בששת ימי בראשית שישתנו, לא מפני שאין יכולתו של הקדוש ברוך הוא לעשות כרצונו, אבל דעתו הוא מפני שהש"י **השלים העולם** ואין חדש תחת השמש שיהיה הש"י עושה בריאה חדשה בעולם ...

משנה מסכת אבות פרק ג - [אמר ר' עקיבא] הכל צפוי והרשות נתונה....:

רמב"ם על משנה מסכת אבות פרק ה משנה ו

... בראשית עשיית הדברים הושם בטבעם שייעשה בהם כל מה שייעשה, בין שהיה הדבר אשר ייעשה - תדיר, והוא הדבר הטבעי, ובין שהיה לעתים רחוקות, והוא המופת. ... ושמה תאמר: ואם המופתים כולם הושמו בטבעי אותם הדברים מששת ימי בראשית - למה יוחדו אלה העשרה? דע, שהם לא יוחדו לומר שאין שם מופת שהושם בטבע הדברים מששת ימי בראשית זולת אלה, אלא אמר שאלה בלבד היתה עשייתם בין השמשות, ושאר המופתים אמנם הושמו בטבע הדבר אשר נעשו בו בראשית העשותו. למשל אמר, כי ביום השני, בעת היחלקות המים, הושם בטיבעם שייבקע ים סוף למשה, והירדן ליהושע, ... וכן שאר המופתים, חוץ מאלה העשרה. והם הושמו בטבע אותם הדברים בין השמשות.

רבי מתתיה היצהרי [ספרד 1400] על אבות פרק ה משנה ו

ולזה נ"ל שאין אמרם ערב שבת בין השמשות זמן מיוחד לבריאת אותם הדברים, אלא לומר שאינם דברים טבעיים תמידיים, אלא דברים בלתי מתמידיים ומזרות הטבע, ... כי אין השכל בחקירתו מספיק לתת להם סיבה לפי מרוצת הטבע, ולזה ייחסם לערב שבת ובין השמשות ספק יום ספק לילה. ...

~ מה אם הסדר?! ~

[4] הקשת [6] המטה [5] המן [10] הלוחות [8] הכתב [9] המכתב [2] פי הבאר [1] פי הארץ [3] פי האתון [7] השמיר

מרכבת המשנה לר"י אלאסקר על אבות פרק ה משנה ו

לפי שלא ראיתי סדר המקראות בסדר המשנה שמן הראוי היה להקדים הקשת שזכר קודם בתורה, ... ואין לומר דאין סדר למשנה, דיש סדר והכל על קו היושר בנויים.

משנה מסכת אבות פרק ה משנה א - בעשרה מאמרות נברא העולם

משנה מסכת אבות פרק ה משנה ו - עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות

ר' עובדיה מברטנורא - בין השמשות - בערב שבת בראשית קודם שנשלמה הבריאה:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לח עמוד ב

אמר רבי יוחנן בר חנינא: שתיים עשרה שעות הוי היום; שעה ראשונה - הוצבר עפרו, שניה - נעשה גולם, שלישית - נמתחו אבריו, רביעית - נזרקה בו נשמה, חמישית - עמד על רגליו, ששית - קרא שמות, שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית - עלו למטה שנים וירדו ארבעה, תשיעית - נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית - סרח, אחת עשרה - נידון, שתיים עשרה - נטרד והלך לו. ...

~ מסר לאדם על הבריאה רגע לפני יציאתו לעולם ~

[1] פי הארץ [2] ופי הבאר [3] ופי האתון

בית הבחירה (מאירי) מסכת אבות פרק ה

ויש לתמוה מפני מה לא מנה הים שניקרא ... אלא שקצת חכמים תירצו שכך היה אבל אלו הושמו כל אחת ביומו, קריעת הים והירדן על המים ביום השני ... ועדיין אני תמה א"כ היה לו לייחס פי הארץ ופי הבאר לעת שנברא הארץ! ואפשר שפי הבאר ופי הארץ עיקר מציאותם להעניינים ולגמול בני אדם שנבראו בששי וכן שאר הדברים וכוונת המאמר לקבוע בלבבות אמונת גמול ועונש ...

פירוש רש"י על אבות פרק ה משנה ו

פי האתון מששת ימי בראשית נגזר על אתונו של בלעם שתפתח פיה להתוכח עמו.

משלי פרק ט פסוק ח - אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך:

אבן עזרא משלי פרק ט - (ח) אל תוכח לץ פן ישנאך - כי הוא חכם בעיניו, הוכח לחכם

ויאהבך **כי הוא חפץ בתיקון מדותיו** ואין מחזיק עצמו חכם והם שני הפכים:

[4] והקשת

בראשית פרק ט - (יב) ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדורת עולם: (יג) את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ: (יד) והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן: (טו) וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר: (טז) והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ: (יז) ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית אשר הקמתי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ: פ

רש"י בראשית פרק ט - (טז) בין אלהים ובין כל נפש חיה - ... זהו מדרשו כשתבא מדת

הדין לקטרג עליכם (לחייב אתכם) אני רואה את האות וזוכר:

[5] והמן

שמות פרק טז - ... (ב) וילוונו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר: (ג) ויאמרו אלהים בני ישראל אל מי נתן מותנו ביד יקוק בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע פי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב: ס (ד) ויאמר יקוק אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילד בתורתו אם לא: (ה) והיה ביום הששי והכינו את אשר וביאו והיה משנה על אשר ויקטו יום יום: ס

רשב"ם שמות פרק טז

למען אנסנו - מתוך שבכל יום ויום עיניהם תלויות למזונותיהם אלי, מתוך כך יאמינו בו וילכו בתורותי, כמו שמפורש בפרשת והיה עקב "ויענד וירעיבך" [וגו']:

דברים פרק ח

(א) כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבותם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע יקוק לאבותיכם: (ב) וזכרת את כל הדרך אשר הליכך יקוק אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא: (ג) ויענד וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך למען הודעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יקוק יחיה האדם:

[6] והמטה

מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ה משנה ו

והמטה של משה, שבו עשה האותות. והיה של סנפירינון [אבן ספיר] שהוא מין קשה ונבקע הסלע מפניו, והיו חקוקות בו המכות דצ"ך עד"ש באח"ב. ...

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מג עמוד ב

ר' מאיר אומר: מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד, שנאמר: ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר, וכתוב: כמראה אבן ספיר דמות כסא.

Rabbi Soloveitchik, Emergence, p.184

Moses was the first person to ever receive the word from God: "Come now therefore, and I will send you to Pharaoh..." Man appears as an agent of God... The covenant not only involves God in the human historical occurrence of His chosen people but draws man into the historical divine performance... God worked through Moses in order to introduce man into the sphere of historical creativeness. Let man himself attempt to realize the covenant. Let this realization occur within the bounds of human activity.

[7] והשמיר

פירוש רבינו יונה על אבות פרק ה משנה ו

והשמיר - כמין תולע ארוך היה. ובו בנה המלך שלמה את המקדש שהיה משימו על האבן ונבקעת
[מ"א ו' ז'] ומקבות והגרון כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו [גיטין ס"ח]:

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כ

לא תניף [עליהם ברזל] הרזל כחרב אם סופינו לעשות ברזל כחרב מה [תל' לוי כי] חרבך זו היא
שרבן יוחנן בן זכאי אוי מה ראה ברזל ליפסל [מכל מ]יני מתכות [כולן] מפני שהחרב נעשת ממנו
וחרב [סימן] פורענות ומזבח סימן כפרה מעבירין דבר שהוא סימן פורענות מפני דבר שהוא סימן
כפרה.

ילקוט שמעוני מלכים א רמז קפו

"מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות" – "ועשה" אין כתיב כאן אלא "לעשות", עדין יש מלאכה
אחרת, וכיון שבא שלמה ובנה את בית המקדש אמר הקב"ה עכשו שלמה מלאכת שמים וארץ
לכך נקרא שלמה שהשלים הקב"ה מלאכת ששת ימי בראשית לתוך מעשה ידיו.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת בראשית סימן יז

יש אומרים אשר ברא אלהים לעשות, זו בית המקדש העתיד להיות.

[8] והכתב [9] והמכתב [10] והלוחות

הכתב - התורה שהיתה כתובה לפני הש"י מששת ימי בראשית באש שחורה על גבי אש לבנה: [ר"י]
הכתב - צורת האותיות שהיו חקוקים בלוחות: [רעמ"ב]
המכתב - שהיו נקראים מכל הארבעה צדדים: [רעמ"ב]
הלוחות - לוחות האבן הראשונים שכתוב בהם, שהיו מעשה אלהים (שמות לב, טז): [רשב"ץ]

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת בראשית פרשה א

אמון אומן התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקדוש ברוך הוא, בנוהג שבעולם
מלך בשר ודם בונה פלטין ואינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו
בונה אותה מדעתו אלא דיפטראות ופינקסות יש לו לידע היאך הוא עושה חדרים
ופשפשים, כך היה הקדוש ברוך הוא מביט בתורה ובורא העולם,

"סוף מעשה במחשבה תחילה"

~ פירוש נבון ~

עשרה דברים נבראו – לרמז לנבראים על מהות הבריאה
בערב שבת בין השמשות – רגע לפני שמתחילים, מסר פרידה
ואלו הן:

- [1] פי הארץ – יש עונש
- [2] ופי הבאר – יש שכר
- [3] ופי האתון – התיקון נמצא בקבלת התוכחה
- [4] והקשת – ה' הוא ארך אפיים ומחכה לתשובת האדם
- [5] והמן – חיוב לפתח אמונה ללכת בתורה
- [6] והמטה – שליחות ושותפות עם ה' לתקן את העולם
- [7] והשמיר – בניית המקדש כסמל השלום והשלימות
- [8] והכתב [9] והמכתב [10] והלוחות - האידיאל שעבורו נברא העולם